

Ольга Сергіївна Деркачова

<https://orcid.org/0000-0003-3838-2481>

Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ
Przyskarpacki Narodowy Uniwersytet im. Wasyla Stefanyka, Iwano-Frankowsk

Зміни у мовній картині світу українця внаслідок російсько-української війни

Анотація

У статті розглянуто зміни мовної картини світу українця внаслідок російсько-української війни. Визначено особливості мовної картини світу загалом та національної мовної картини світу. Проаналізовано слова, що втратили своє первісне, пряме значення та набули нових сенсів. З'ясовано, що ці сенси пов'язані з війною, ворогом, питаннями власної безпеки, загрози життю. Також проаналізовано нові слова, утворені лексико-семантичним способом словотворення, визначено їхню приналежність до окремих тематичних груп. Звернено увагу на неофраземи, що виникли внаслідок російського повномасштабного вторгнення, а також на окремі фрази-маркери української сучасності. Визначено, що розуміння вербалізованої картини світу російсько-української війни неможливе без знання чималої кількості аспектів невербалізованого теперішнього світу українців, ситуацій не лише трагічних чи драматичних, а й комічних, а події війни зберігаються не лише у пам'яті людей, а й у їхній мові.

Ключові слова: мовна картина світу, лексика, неологізми, неофраземи, експресивна функція

Вступ. У квітні 2014 року російські війська вторглися на територію українського Донбасу. Перед тим було захоплення Криму, після того проголошення ДНР та ЛНР. Офіційно Росія заперечувала факт своєї присутності в Україні. Комплекс дій українських військових у відповідь російському вторгненню отримав назву АТО (антитерористична операція). Ця операція тривала до 2018 року. А з 2018 була введена ООС (операція Об'єднаних сил). 2014 рік змінив не лише життя українців, а й почав вносити корективи у мовну картину: активізація воєнної лексики, поява новотворів, пов'язаних

з воєнними діями. 24 лютого 2022 року – початок повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Знищені міста, люди, вирвані зі своїх домівок, втрати та смерть. Страшні події не змогли не знайти свого відображення у мовній картині світу. Війна внесла свої корективи та трансформації і, на жаль, продовжує вносити.

Мета статті – простежити трансформації та зміни у мовній картині світу українців, зумовлені російсько-українською війною, проаналізувати новотвори та переосмислені вербальні сенси.

Виклад основного матеріалу. Мовна картина світу – це результат відбиття реальності крізь призму мови, що включає ментальні, національні, історичні, культурні особливості людини. Фіксується вона у свідомості мовного колективу і представляє його уявлення про світ, що передається через мову. Вільгельм фон Гумбольдт зазначав, що у різних мовах існують не лише різні назви тих самих речей та предметів, а й різні уявлення та їх бачення. Іван Ризький був переконаний, що мова кожного народу особлива, як риси обличчя окремої людини, і дійсність кожна мова бачить та транслює по-різному. Це були одні з перших міркувань щодо мовної картини світу, а сам термін був уведений Лео Вайсгербером завдяки його праці «Зв'язок між рідною мовою, мисленням і дією» (1930). З того часу «мовна картина світу» стає предметом вивчення науковцями та важливим об'єктом лінгвістичних праць.

Так, головною характеристикою мовної картини світу визначають еволюційність розвитку світу та залежність від соціальних умов буття етносу (І. Голубовська), також мовну картину світу визначають як комплекс різних мовних маркерів дійсності (О. Селіванова), мовна картина світу – це і система знань про світ, що відображається на лексичному, фразеологічному та граматичному рівнях [10, 49], і система мовних понять, якими ми інтерпретуємо світ [4]. «Національна мовна картина світу – це зафіксоване в лексиці відповідної мови специфічне бачення (тобто логічне осмислення, відчуття й оцінювання) реального світу й усього, що привноситься в нього людською свідомістю» [10]. Мовна картина світу включає загальнокультурне надбання нації, уявлення мовного колективу, дійсність, відображення побутових уявлень про світ, світобачення крізь призму мови [9].

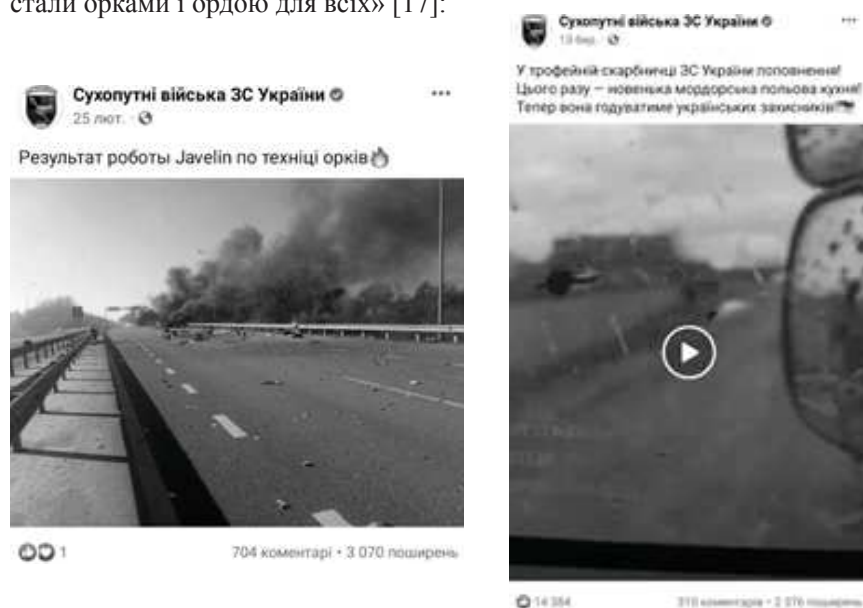
Події після 24 лютого не могли не вплинути на мовну картину світу, вона логічно починає зазнавати трансформації, адже безповоротно змінюється світ українських людей. Насамперед, це стосується переосмислення існуючих у мові слів. Світло, яке завжди несло радість, пробудження, асоціювалося з безпекою та затишком, тепер стає символом загрози небезпеки та смерті,

а щовечора українці повинні дотримуватися світомаскувального режиму задля власної безпеки, тобто сидіти без світла, бо зі світлом небезпечно. Коридор – це не просто частина помешкання, а місце, яке визначається найбезпечнішим у житлі під час тривоги та бомбардувань. Також коридор, зелений коридор – це те, про що мріє українець, знаходячись на окупованій території. Нуль – це не числівник, а перша лінія розмежування. Ракети тепер ще довго не асоціюватимуться з космосом, а руйнуванням, смертю, знищенням українців. Та й самі слова війна, перемога, мир звучать для українця після 24 лютого по-іншому, набуваючи нові сенси. А військовим сленгом звичайні українці володіють тепер не гірше за військових, знаючи, що таблетка – це медична машина, сушка – авіаційні винищувачі Су-27, Су-30, Су -57, черепаха – танк Т-34 [7].

Одним із найвідоміших неологізмів, пов'язаних з російсько-українською війною, є слово кіборги. У науковій фантастиці так називається біологічний організм, що містить електронні та механічні компоненти, що замінюють окремі органи або частини тіла. У 2014 році слово кіборги стало словом року у значенні 'захисники донецького аеропорту'. Бої за донецький аеропорт стали одними з найзапекліших і найважчих у війні на сході. Вони тривали з травня 2014 до 20 січня 2015 року – понад 242 дні. «У різний час безпосередньо в аеропорту й на прилеглих об'єктах воювали спецпризначенці 3-го окремого полку, бійці 93-ї та 72-ї окремих механізованих, 79-ї, 80-ї, 81-ї, 95-ї окремих аеромобільних бригад, 1-ї та 17-ї окремих танкових бригад та 57-ї окремої мотопіхотної бригад, 90-го окремого аеромобільного та 74-го окремого розвідувального батальйонів, бійці полку «Дніпро-1» та українські добровольці. Багатьох із них відзначено державними нагородами, деяких – посмертно. Оборона Донецького аеропорту показала, що сила духу українців сильніша за російську зброю. Українські захисники можуть дати відсіч будь-якому ворогу, навіть якщо він має суттєві переваги» [1]. Слово кіборги у такому значенні подарував українській мові у вересні 2014 року проросійський бойовик. «Тоді він намагався пояснити, чому передові загони російсько-терористичних військ у всеозброєнні не можуть взяти донецький аеропорт, який захищає кілька десятків українських військових зі стрілецькою зброєю» [14]. Так чи так, але «звитяжна оборона летовища стала символом незламності та бойового духу нашого війська, а захисники терміналів отримали почесне ймення «кіборги» [1].

Також у 2014 році було чи не вперше використано неологізми орки, Мордор на позначення росіян та росії відповідно. Відбулося знову ж таки переосмислення вже наявних у мові слів. Адже Мордор (Чорна країна) – це

країна, вигадана Дж. Р. Р. Толкінім, в якій мешкав Саурон, чорний володар. Орки – теж вигадка британського автора. Це кремезні людиноподібні істоти зі звіриними рисами, що відзначаються своєю жорстокістю і служать силам зла. У Толкіна читаємо: «Орки часто грабували Морію, на верхніх поверхах нічого не залишилося», «Там орки, багато орків. Є й особливо люті, росли, з мордорського племені Уруків». В українських ЗМІ читаємо: «Дуже швидко назва «орки» стала зневажливим найменуванням російських окупантів в Україні. До російського вторгнення 24 лютого 2022 року вона була широко вживаною серед військових, волонтерів, одиничних ЗМІ та жителів Донбасу. Та використання слів «орки» і «мордор» 25 лютого 2022 року на офіційній сторінці Сухопутних військ України у Facebook вплинуло на те, що росіяни стали орками і ордою для всіх» [17]:

Скріншот Facebook-сторінки «Сухопутні війська ЗС України» (15.03.2022).

Також популярними на означення росіян є такий семантичний неологізм, як ваньки. За аналогією до назви іграшки «Ванька-встанька».

Щодо того, чи варто називати ворогів якимось інакше, в українському соціумі точаться дискусії, адже неназивання прямо ворога ворогом, а росіянина росіянином, призводить до розмежування росіян як таких, що мешкають в росії, та появи якихось орків, що лізуть на українську землю. Також «надмірно часте використання позначення «орки» насправді немовби символічно знімає відповідальність за агресивну війну проти України

з російських військових, вищого російського військово-політичного керівництва, російської федерації як держави і росіян як громадян цієї держави. Бо це ж будімо не вони воюють проти українського народу і держави Україна, а якісь міфічні «орки» [12].

Ще маємо такі неологізми на позначення ворога: іронічне – асвабадітелі ‘російські окупаційні війська і загалом поневолювачі’, бандероль – ‘мертвий ворог у мішку, відправлений до росії’, потерьнет (за зразком іхтамнет) – ‘брехливе твердження росіян про відсутність їхніх втрат’. Для найменування ворога також використовуємо такі слова: русня, кацапня, рашисти, рузкі, свинособаки.

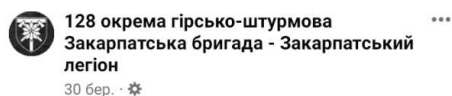
Слово свинособаки утворене внаслідок основоскладання, асоціативно до наших фразем: поводитися як свиня – ‘поведінка російських солдат’ та ‘брехати як пес’ (стосовно російських ЗМІ). За іншою версією, це слово утворене як калька з німецької – *Schweinehund* – ‘сволота’, тобто запозичення.

Кацапня, русня утворені за допомогою суфікса -н-, за допомогою якого в українській мові утворюються збірні іменники (наприклад, комашня, мурашня). Рашист утворено транслітеруванням англійського *Russia* та суфікса -ист- за аналогією до фашист. Рузкі – наслідок фоноімітації відповідного російського слова. До речі, ці слова у нашому побуті використовувалися після 2014 року. Зустрічаємо їх і у заголовках різних ЗМІ: «Прогнозований «рузькі характер» та широта душі» (2019 р.), «Рузкі тут не ходять»: український посол розшукав в США «бандерівський» бар (2016 р.), «Свинособаки знову не туди звернули». Бійці «десятки» оприлюднили фото знищеної техніки РФ» (2022).

Усе вживанішими стають слова рашисти, рашизм на позначення злочинної ідеології та її прибічників. Слово рашизм вживаємо у значенні політичної ідеології та практики російського режиму, а на суто лінгвістичному рівні термін «рашизм» є неймовірно вдалим – у нього за співзвучністю і за змістом «запаковані» такі вкрай негативні явища, як «нацизм», «фашизм» і навіть «расизм». І, важливо наголосити, «запаковані» цілком справедливо, бо тією або іншою мірою всі вони у «рашизмі» присутні» [12].

Як бачимо, всі ці неологізми містять негативно-зневажливі конотації. «Агресія може виникати на різних рівнях. Хтось б’ється, ламає речі, а комусь достатньо вербального прояву – лайки. Тож, коли ми називаємо росіян рашистами, руснею, орками, свинособаками – це наш прояв агресії до ворога» [10]. Вони відображають цілком зрозуміле та очевидне ставлення до окупанта. Ця лексика присутня здебільшого у публіцистичному, розмовному стилях, у мові соцмереж. Також можемо зустріти такі варіанти

написання: ружкі, зомбі (за аналогією до літери z, яку активно використовує ворог у своєму візуалі і під час бойових дій, і під час пропаганди), а сама назва країни досить часто пишеться з малої літери:

У ружкого танка після зустрічі зі 128 бригадою від надлишку почуттів знесло башту (+ФОТО)

Бойовий танк Т-72 росармії знищений вщент штурмовиками 128 окремої гірсько-штурмової Закарпатської бригади. Від ракетного удару з переносного протитанкового комплексу Javelin не врятував ні активний захист, ні так званий «мангал» (наварені зверху ґрати).

Після ураження ракетою в танку здетонував боекомплект, внаслідок чого його башту зірвало. Екіпаж (трое ворогів) знищений без можливості ідентифікації.

Скріншот Facebook-сторінки «128 окрема гірсько-штурмова Закарпатська бригада – Закарпатський легіон» (30.03.2022).

З кінця лютого 2022 року у нашому мовленні популярними стали слова *Bayraktar*, *Javelin*, *Stinger* на означення відповідної військової техніки та озброєння. Їх можна віднести до неологізмів-запозичень. Проте згодом так почали називати дітей, домашніх улюбленців, страви. У заголовках різноманітних видань читаємо: «Джавелін, Байрактар та Стінгер шукають нову домівку в Черкасах» (йдеться про кошенят) [2], «На ринку з'явився хліб «Джавелін» та бублик «Байрактар» [9], «Джавелін та Джавеліна: як українці називають дітей під час війни» [3].

Чимало нових словотворів відзначаються гумором, мають ігровий характер, а утворюються за допомогою типових українських словотвірних моделей: *арестовіст* (суфікс *-іст-*, за аналогією до *оптиміст*); *арестовлення* (суфікси *-овл-*, *-енн-*, за аналогією до *повідомлення*); *джавелінка* (суфікс *-к-* за аналогією до *дівчинка*); *кімчикувати* (за аналогією *чимчикувати*); *макронити* (суфікси *-и-*, *-ти*); *дебахнулько* (злиття словосполучення і додавання суфікса *-к-*, за аналогією до *хвалько*); *затридні* (утворення нового слова внаслідок злиття словосполучення); *чорнобаїти* (суфікси *-ї-*, *-ти-*); *ердоганити* (суфікси *-и-*, *-ти*); *бджовеліни* (за аналогією до *джавеліни*).

Наприклад, *арестовлення* – це 'заспокійливе повідомлення'. Виникло це слово завдяки Олексію Арестовичу, політичному та військовому

оглядачу, раднику глави Офісу президента, чії виступи, особливо у перші дні повномасштабного вторгнення, діяли на чималу кількість українців як заспокійливе. Ось кілька цитат з його виступів: «За нашими даними, які уточнюються, перший удар РФ провалився. Втрати є, але вони незначні та не знизили боєздатність ЗСУ»; «11 російських великих десантних кораблів, кожен з яких перевозить комплект приблизно з батальйону, вийшли в море та шукають пригод десь там у районі, можливо, Одеси. Зараз за нас навіть погода, яка третій день у Чорному морі через шторм не дає висадитись десанту на Океані та Миколаєві»; «Сьогодні передмістя Києва вкриті снігом, який теж не дає змоги окупантам розпочати штурм. Російська армія не сильна. Вона просто довга. Вісім із десяти путінських армій тут. Тут ми їх і поховаємо»; «Ті, хто наступають, зазвичай трофеї не беруть. Ти ж з килимом під пахвою не підеш наступати на Київ. А ось відступаючи – можна захопити блендер, пральну машинку, каблучку, сережки тощо» [13].

Слово кімчикувати означає 'радіти малому або дрібничкам'. Своєму виникненню слово завдячує Віталію Кіму, очільнику Миколаївської ОВА. Ось кілька відомих його фраз: «Добрий вечір, ми з України»; «Виходьте, мужики. Давайте їм наваляємо»; «Так, у мене новенька свіженька кофтинка, так що в мене свято. Я зазвичай у гарному гуморі, на позитиві»; «Робота йде, але їх багато. Орків дуже багато. Палимо, а вони лізуть і лізуть. До скорої зустрічі, давайте їх спалимо»; «Доброго ранку, ми з України» [11]. Також вірусним стало фото Віталія Кіма в його робочому кабінеті у кольорових шкарпетках:

Джерело: <https://novy.tv/ua/news/2022/04/17/hto-takuj-vitalij-kim-biografiya-karyera-osobyste-zhyttya-ta-astrologichnij-prognoz-dlya-polityka/> (дата звернення: 30.04.2022).

Щодо фрази «Доброго вечора, ми з України», то вона належить не йому, а є назвою музичного треку від PROBASS Δ HARDI, реліз якого від-

бувся у жовтні 2021 року: «Так їм трапилася фраза “Доброго вечора, ми з України”. Її сказав у розмові з канадським радіо фронтмен гурту «ДахаБраха» Марко Галаневич. Саме його голос звучить у популярному треку. “Для мене як для музиканта це дуже містична тема. “ДахаБраха” дуже давно популяризують Україну за її межами. Тому дуже символічно, що трек саме з голосом лідера гурту став таким популярним”, – розповідає Dj Probass» [6]. Також цю фразу було використано і на фейсбучній сторінці сухопутних військ ЗСУ:

Скріншот Facebook-сторінки «Сухопутні війська ЗС України» (12.03.2022).

Згодом ця фраза стала однією з найпопулярніших в Україні: нею вітаються, її зображають на футболках та світшотах, використовують у віршах та піснях.

Дебахнульками називають людей, які через свій надмірний інтерес можуть нашкодити. Виникло від словосполучення «де бахнуло», тобто де було чути вибухи. У перші дні повномасштабного вторгнення у соцмережах люди часто одне одного розпитували, де було чути вибухи, або ж розповідали, де вони бачили, чи виставляли відео з прильотами ракет чи вибухами. Згодом українців попросили цього не робити, оскільки такі відео могли стати коригувальними для наступних прильотів.

Затридні, наприклад, означає ‘нереальні плани’. А походить від переконань та обіцянок москви взяти Київ дуже швидко – за три дні.

Чорнобаїти – ‘постійно, але безрезультатно робити те саме’. З’явилося це слово після кількох невдалих спроб висадки росіян на аеродромі у Чорнобаївці: «Вчорашня, 26-а Чорнобаївка, це ще плюс 12 старших російських офіцерів (генерали/полковники), доданих до десяти, що загинули та поранені трохи північніше, у Новій Каховці, командний пункт, склад

боєприпасів, кілька десятків одиниць техніки», – написав Арестович у своєму Telegram-каналі та Instagram 10 червня 2022 року.

Маємо також чималу кількість нових дієслів, що мають значення ‘знищити ворога’, як новотворів, так і загальноживаних, але з переоосмисленим значенням: відбайрактарити, відчорнобаїти, відджавелініти, відкобзонити, віддвохсотити, денацифікувати, демілітаризувати:

Скріншот Facebook-сторінки «Сухопутні війська ЗС України» (15.03.2022).

Інститут мовознавства ім. О. Потебні зафіксував ще такі новотвори української мови: бандеромобіль – ‘бойовий автомобіль ЗСУ, що має підвищену прохідність, оснащений стрілецьким озброєнням’, е-могила – ‘українська державна програма зі знищення окупантів’, кібервійна (кіберфронт) – ‘хакерські атаки’, *IT-армія* (кіберкозаки, кіберпартизани) – ‘українські IT-фахівці, що працюють у кіберпросторі’, літакопад – постійне збивання російських літаків’, путлернет (чебурнет) – ‘російський інтернет’, рашизм – ‘ідеологія та практика сучасної росії’, русо-нацисто – ‘російський нацист’, тероборона – ‘спеціальні військові заходи у воєнний час для боротьби з окупантом’; терораша – ‘росія’, тікток-війська – ‘кадіривці, які тільки у соцмережах виставляють фото та відео начебто перемог’, тристаграм – ‘альтернатива російської соцмережі «Інстаграм»’, *z-окупант* – ‘російський окупант’, *z-трофей* – ‘трофей окупаційної армії’ [5].

Варто сказати і про неофраземи, нові прислів'я та приказки. Найпопулярнішою фразою стало вже згадуване вітання «Доброго вечора!

Ми з України!» Поява окремих із них пов'язана з конкретними подіями. Наприклад, повертатися у Чорнобаївку (див. вище) – ставати на ті самі граблі.

Чи скажемо, фрази «Піти за російським (руським) кораблем», «Відправити за російським кораблем»:

Скріншот Facebook-сторінки «Сухопутні війська ЗС України» (20.03.2022).

Вони з'явилися через деякий час після відомої всім фрази-відповіді українських прикордонників на острові Зміїний на пропозицію російського ракетного крейсера «Москва» здатися 24 лютого 2022 року. Авторство фрази приписували Роману Грибову. «Держприкордонслужба заявляє, що офіційно ніколи не називала ім'я прикордонника, який промовив ці слова. А інформацію, яка ширилась, не спростовували свідомо. «Певною мірою це була операція з інформаційного прикриття, яке гарантувало безпеку його побратимів, які потрапили у полон, – заявив прессекретар Держприкордонслужби Андрій Демченко. – Наразі цей прикордонник в безпеці. В силу певних обставин ми ще на якийсь час залишимо його втаємниченим». Окремо він відзначив мужність хлопців, які «не побоялися так відповісти росіянам і у полоні не видали нікого». В ДПС говорять, канал спілкування з морськими суднами був тільки у прикордонників на заставі. І саме вони почули від росіян пропозицію здатися, а ще ті пропонували українцям роботу та великі зарплати. Тоді один з військовослужбовців не витримав та вказав напрямок російському кораблю» [8]. 12 квітня Укрпошта ввела в обіг марку «Русській військовий корабель, іді...!» із зображенням українського військового та російського корабля:

Джерело: <http://surl.li/clfag>. (дата звернення: 30.04.2022).

А 13 квітня українські військові поцілили у крейсер «Москва», 14 квітня росія визнала, що він затонув у Чорному морі. Ця фраза зустрічається на одязі, її використовують у піснях та віршах, а у березні її можна було побачити на білбордах, що викликало неоднозначні реакції української спільноти.

Того ж таки 24 лютого у змі з'явилася інша фраза, що згодом стала також дуже популярною – «Покладіть у кишені насіння». Цією фразою у Генічеську звернулася до російського солдата українська жінка, і дослівно вона звучала так: «Покладіть насіння собі в кишені, щоб, коли вас уб'ють, проросли соняшники» [4].

Ще один популярний новочасний вислів – завести трактор. Вживаємо у значенні 'застосування неочікуваних засобів боротьби'. 27 лютого 2022 року «один з броневих автомобілів забрав собі на металобрухт підприємливий селянин за допомогою звичайного трактора» [17]:

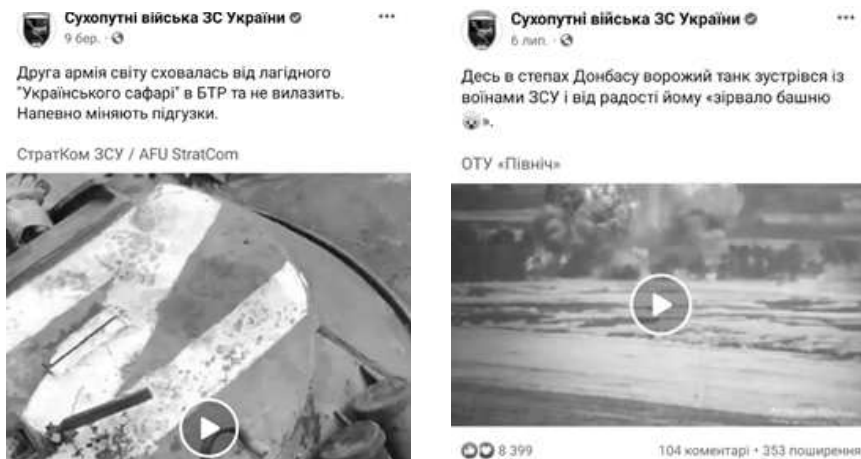
Це був не єдиний випадок, тому згодом з'явився вислів «тракторні війська України», а також було створено чимало мемів:

Джерело: <https://focus.ua/uk/auto/509334-ukrainskiy-traktor-s-tankom-na-buksire-proslavilsya-na-ves-mir-stal-memom-v-internete-foto> (дата звернення: 30.04.2022).

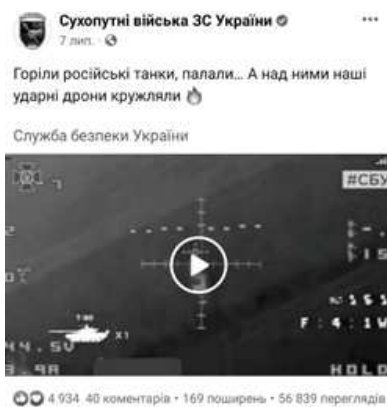
Інститут мовознавства О. Потебні фіксує ще такі неофраземи: бандерівський смузі, узвар Бандери – українська назва «коктейлю Молотова»; вагнеряку на гілляку – ‘те, що буде з російськими диверсантами з групи Вагнера в Україні’; від’єднання від наркотрафіку – ‘санкція, що її накладають центри наркотогівлі на країну-окупанта’; відправити на концерт кобзона – ‘відправити загарбників на той світ’; глибоке прозріння – ‘те, що настає після глибокого занепокоєння і глибокої схвильованості’; денацифікація України – ‘намір окупантів ліквідувати українську державність’; деукраїнізація України – ‘зачистка України від українців’; дідосити сайти – ‘здійснювати DDoS-атаки на ворожі сайти країни-окупанта (різновид кібератак)’; економічна спецоперація – ‘фінансово-економічні санкції, накладені на Російську Федерацію за розв’язання війни проти України’; загальна могилізація – ‘процес знищення російських окупантів в Україні; класти зерно в кишеню – ‘забезпечувати родючість ґрунтів’; козацький драйв – ‘волелюбність, готовність до бою, бажання перемогти, закладені в українських генах’; купити мішок – ‘підготуватися до неминучої смерті (про окупантів)’; кухонні війська України – ‘заклади громадського харчування, які годують українську армію та тер оборону’; міністерство війни рф – ‘міністерство оборони РФ’; побачити Україну й померти, побачити Чорнобаївку і померти – ‘сумний фінал, який очікує на російських окупантів в Україні’; повертатися у Чорнобаївку – ‘стати на ті самі граблі’; послати за російським кораблем – ‘прогнати окупантів з України’; приїхати на концерт кобзона – ‘померти’; рейкова війна – ‘знищення залізниці, блокування колій’; рейкові партизани – ‘учасники рейкової війни’; російські галюцинації – ‘маячня загарбників біолабораторії, бойових птахів в Україні’; тракторні війська України – ‘підрозділ, що збирає полишену на полі бою російську техніку’. Також натрапляємо на такі вислови: як долар у росії – ‘дуже погано’; аби танк, а трактор знайдеться, ніхто не бачить, як москаль плаче; не так сталося, як наступалося; довга

колона – до байрактарів; сонце іде на літо, а русня – за своїм кораблем; до свого взводу – хоч через воду; джавелін танки верне; зібрався на гулянку – бути тривозі; який дон, така й армія; кожен Нептун свою москву знайде, зірвало башту, українське сафарі:

Скріншот Facebook-сторінки «Сухопутні війська ЗС України» (06.08.2022)

Вони часто перегукуються з відомими сталими висловами: побачити Париж і померти; не так сталося, як гадалося; ніхто не бачить, як сирота плаче тощо. Чи скажімо, вислів «Горіли танки, палали» за аналогією до народної пісні «Горіла сосна, палала»:

Скріншот Facebook-сторінки «Сухопутні війська ЗС України» (06.08.2022)

Не всі вони є часто вживаними, але присутні у мовленні і відображають ставлення мовців до ворога та країни-агресора.

Мовна картина світу є результатом презентації реальності крізь призму мови з урахуванням національних, історичних, культурних особливостей, вона представляє систему знань про світ, відображену на різних мовних рівнях. Світ українця безповоротно змінився 24 лютого 2022 року внаслідок повномасштабного вторгнення росії в Україну: зруйновані життя та будинки, знищені долі та міста. Ворог погрожує, залякує, тероризує, вбиває, але українці незламні, героїчно дають відсіч та чинять опір, навіть на окупованих територіях. Змінюється і мовна картина світу: з'являється нова воєнна та військова лексика, старі слова отримують нові значення, утворюються нові лексеми та фраземи. Більшість новотворів, що змінюють мовну картину світу сучасного українця, емоційно забарвленні. Якщо це лексеми чи фраземи на позначення ворога, то тут і зневага, і презирство, і агресія, і лють, і ненависть. Чимало лексем та фразем свідчать про вміння українців не панікувати, зберігати мужність, висміяти ворога та жити всупереч усьому.

Бібліографія

1. Антуф'єва В. Національна унікальність фразеологізмів у мовній картині світу. «Науковий вісник ХДУ», 2020. № 1. С. 80–85
2. Василенко В. Мовна картина світу як засіб міжкультурної комунікації. «Вісник психології і педагогіки», 2012. № 7.
3. Голубовська І. Етнічні особливості мовних картин світу. Київ, 2004.
4. Дашко Н. Особливості національно-мовної картини світу в романі «Листя землі» В. Дрозда. «Південний архів (філологічні науки)», 2020. № 84. С. 14–20.
5. Денисенко С. *Концепт мовної картини світу і сучасні дослідження фразеології*. «Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка», 2010. № 51. С. 3–6.
6. Лисиченко Л. Структура мовної картини світу. «Мовознавство», 2004. № 5–6. С. 36–41.
7. Осадча Н. Українська мовна картина світу: інтерпретаційні інтегративного потенціалу. «Українознавство», 2017. № 3. С. 201–213.
8. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава, 2006.
9. Терещук Г., Юрій М. Формування мовної картини світу українського народу на тлі націотворення. «Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць», 2016. № 18. С. 46–54.
10. Чернишенко І. *Фактори формування національних мовних картин світу*. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2007. № 32. С. 158–162.

Інтернет-джерела

1. Битва за Донецький аеропорт: хроніка подвигу, цифри, факти, значення та уроки. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://armyinform.com.ua/2022/01/20/bytv-a-za-doneczkuj-aeropot-hronika-podvygu-czyfry-fakty-znachennya-ta-uroky/> (дата звернення 15.07.2022).
2. Джавелін, Байрактар та Стінгер шукають нову домівку в Черкасах. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zmi.ck.ua/cherkassy/djaveln-bayraktar-ta-stnger-shukayut-novu-domvku-v-cherkasah-foto.html> (дата звернення 15.07.2022).
3. Джавелін та Джавеліна: як українці називають дітей під час війни <https://portal.lviv.ua/news/2022/04/04/dzhevelin-ta-dzhavelina-ia-ukraintsi-nazyvaiut-ditej-pid-chas-vijny> (дата звернення 15.07.2022).
4. Жигайло А. «Хоч покладіть у кишені насіння квіти»: у захопленому Генічеську жінка звернулася до окупанта. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://news.obozrevatel.com/ukr/society/hocha-pokladit-u-kisheni-nasinnya-kvitiv-u-zahoplenomu-genichesku-zhinka-zvernulasya-do-okupanta-video.htm> (дата звернення 15.07.2022).
5. Інститут мовознавства імені О. О. Потебні НАН України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.facebook.com/inmo.org.ua> (дата звернення 15.07.2021).
6. Ковалевська Є. «Доброго вечора, ми з України»: кому належить відома фраза і хто її такою зробив. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61351682> (дата звернення 15.07.2022).
7. Маркевич Д. Мінісловник військового сленгу: «муха», «покемон», «улітка». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://armyinform.com.ua/2019/08/20/minislovnyk-vijskovogo-slengu-muha-pokemon-ulitka/> (дата звернення 15.07.2022).
8. Мірер П. “Русській воєнний корабль, іді...!” — хто сказав легендарну фразу і чому ім’я автора приховують. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://susplne.media/242551-russkij-voennij-korabl-idi-hto-skazav-legendarnu-frazu-i-comu-ima-avtora-prihovuyut-2/> (дата звернення 15.07.2022).
9. На ринку з’явився хліб «Джавелін» та бублик «Байрактар». [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://harch.tech/2022/03/18/hlib_djavelin_bublyk_bayraktar/ (дата звернення 15.07.2022).
10. Низовець А. Орки, рускіє Ваньки та свинособаки. Чому ми не називасмо ворога Росію і наскільки це ОК. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://life.liga.net/poyasnennya/news/orki-russkie-vanki-i-svinosobaki-pochemu-my-ne-nazyvaem-vraga-rossiey-i-naskolko-eto-ok> (дата звернення 15.07.2022).
11. Оленіч І. Топ потужних фраз очільника Миколаївської ОДА Віталія Кіма. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://war.znaj.ua/420658-top-potuzhnih-fraz-ochilnika-mikolajivskoj-oda-vitaliya-kima-davayte-jih-spalimo> (дата звернення 15.07.2022).
12. Печерський А. Рашисти чи орки? Як краще називати окупантів. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://armyinform.com.ua/2022/06/17/rashisty-chy-orky-yak-krashhe-nazyvaty-okupantiv/> (дата звернення 15.07.2022).

13. *Сисоєв О. Війна в цитатах Арестовича*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.segodnya.ua/ua/strana/podrobnosti/voyna-v-citatah-arestovicha-ukraincynaciya-kontrrazvedchikov-kotoryh-spas-bardak-1625109.html> (дата звернення 15.07.2022).
14. Слово «кіборги» словник назвав словом року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/26779804.html> (дата звернення 15.07.2022).
15. Трощинська Т. Орки – міфічні істоти, а росіяни – реальні... [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://hromadske.radio/podcasts/viyna-informatsiynu-maraфон/1041014> (дата звернення 15.07.2022).
16. У господарстві знадобиться: українець на тракторі викрав броньовик окупантів. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://apostrophe.ua/ua/news/society/2022-02-27/v-hozyaystve-prigoditsya-ukrainets-na-traktore-ugnal-bronevik-okkupantov-video/260778> (дата звернення 15.07.2022).
17. Хто такі орки і чому вони вторглися до України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.stb.ua/ua/2022/05/25/hto-taki-orky-i-chomu-vony-vtorglysa-do-ukrayiny/> (дата звернення 15.07.2022).

Zmiany w obrazie świata językowego Ukraińca w wyniku wojny rosyjsko-ukraińskiej

Streszczenie

W artykule omówione zostały zmiany w obrazie świata językowego Ukraińca w wyniku wojny rosyjsko-ukraińskiej. Określa się osobliwości językowego obrazu świata w ogóle i narodowego obrazu językowego świata. Analizie poddano słowa, które utraciły swoje pierwotne, bezpośrednie znaczenie i nabrały nowych znaczeń. Stwierdzono, że znaczenia te są związane z wojną, wrogiem, kwestiami własnego bezpieczeństwa, zagrożeniami życia. Przeanalizowano także nowe wyrazy uformowane leksykalno-semantyczną metodą słowotwórczą i określono ich przynależność do odrębnych grup tematycznych. Zwraca się uwagę na neofrazeologizmy, które powstały w wyniku rosyjskiej inwazji na pełną skalę, a także na poszczególne frazy-znaczniki ukraińskiej nowoczesności. Uznano, że zrozumienie zwerbalizowanego obrazu świata wojny rosyjsko-ukraińskiej jest niemożliwe bez znajomości wielu aspektów niezwerbalizowanego współczesnego świata Ukraińców, sytuacji nie tylko tragicznych czy dramatycznych, ale i komicznych, a wydarzenia wojenne utrwalane są nie tylko w pamięci ludzi, ale także w ich języku.

Słowa kluczowe: językowy obraz świata, słownictwo, neologizmy, neofrazeologizmy, funkcja ekspresywna

**Changes in the language picture world of Ukrainians as a result
of the Russian-Ukrainian war**

Abstract

The article deals with the changes in the language picture of the Ukrainian world as a result of the Russian-Ukrainian war. The peculiarities of the language picture of the world in general and the national language picture of the world are determined. Selected words that lost their original, direct meaning and acquired new meanings were analyzed. It was found that these meanings are related to war, the enemy, issues of own security, threats to life. New words formed by the lexical-semantic way of word formation were also analyzed, and their belonging to separate thematic groups was determined. New phrases appearing during the Russian invasion were also analyzed. They show the present Ukrainian world. It was also noticed that understanding of the verbalized picture of the world of the Russian-Ukrainian war is impossible without the knowledge of a number of aspects of the non-verbalized modern world of Ukrainians and their situations, which are not only tragic or dramatic, but also comical; and that the events of the war are preserved not just in people's memories, but also in their language.

Keywords: linguistic picture of the world, vocabulary, neologisms, new phraseology, expressive function